

Robert Hamerling

ASPASIA

*D*EVOLUTA

Robert Hamerling

ASPASIJA

prevela
Nena Bugarski

Beograd, 2017.

UVOD

Nisu poznati ni datum njenog rođenja, ni datum njene smrti. U istoriji je zapamćena kao jedna od najumnijih i najblistavijih hetera. Svoj životni put na tom polju počela je u Miletu, u otadžbini bajkovitih mitova i kurtizana. Njen otac, filozof po imenu Aksioh, videvši kakvom su lepotom bogovi obdarili njegovu kćer, odlučio je da takva lepotica ne može da usrećuje samo jednog čoveka, i da je njena sudbina da pruža zadovoljstvo čitavom svetu. Zato joj je pružio dobro obrazovanje, primereno njenoj, po njegovom mišljenju, velikoj misiji na ovom svetu. Ako je verovati pesnicima, u detinjstvu je Aspasiya oteta i odvedena u Megaru ili Korint. Tamo je rasla kao robinja svojih otmičara, koji su je učinili poročnom. Privlačna i mudra devojka očarala je bogatog Atinjanina, koji ju je otkupio i ona se našla na slobodi. Prema drugim svedočanstvima, pre dolaska u Atinu Aspasiya nije nikada napuštala Milet, gde je vodila život hetere. Ali, uskoro su joj dodijale sitne intrige — srce je čeznulo za pravom (i željeno velikom!) ljubavlju. U traženju takve ljubavi, obrela se u Atini, neslužbenoj prestonici Grčke. Novca je za to vreme skupila dovoljno, jer je sa nekoliko prijateljica kupila kuću i osnovala školu retorike. Mnogi istraživači insistiraju na tome da je to bila obična javna kuća, istina više klase, gde je Aspasiya poučavala devojke istoriji, filozofiji, politici a i ljubavnom umeću.

„Svaka žena”, učila je hetera, „treba da bude slobodna pri izboru muža, a ne da pođe za onog kojeg su joj roditelji ili staratelji namenili. Muž je obavezan da vaspitava svoju ženu i da joj dozvoli da izražava svoje mišljenje.” Ubrzo je Aspasiyina „škola” postala jedno od omiljenih mesta u Atini. Da se druže sa lepom i neobičnom ženom, sa njenim mudrim lepticama, dolazili su Zenon, Protagora i drugi poznati filozofi. Lekar Hipokrat i veoma nadareni vajar Fidija postali su česti posetioci u kući te hetere. U Atini se počelo govoriti da se u prelepom telu žene naselila mudra duša Pitagore. Sokrat, mladić vatrene duše, zaljubio se u Aspasiyu i nije se micao od nje, a kasnije, kad je postao čuveni filozof, naglašavao je da to duguje Aspasiyi. Naslušavši se oduševljenih ocena prijatelja Sokrata, heteru-filozofa odlučio je da pogleda i vladar grada Perikle. Izvesno je, to je bila ljubav na prvi pogled. On je napunio četrdeset — doba

iskusnog vojnika. Imao je snagu, svojevrsnu mušku privlačnost i dičio se slavom najboljeg vladara u istoriji Atine. Aspasiya je bila prelepa, kako dolikuje prijateljici vladara, i mudra, kao što pristaje savetniku vođe. Njen salon premestio se u Periklovu kuću. On se malo pre toga (po nekim izvorima, tek što se sreo sa Aspasijom) razveo od supruge i, brinući se o njenoj budućnosti, dao joj miraz i našao joj muža, ostavljajući sinove kod sebe. Po prvi put u istoriji antičke Grčke filozofi i političari su slušali savete žene i postupali po njima. I više od toga: vladar je dopustio svojoj ljubavnici da donosi političke odluke. Ona je sastavljala tekstove za njegove nastupe u Narodnom veću i pratila voljenog čak i u vojnim pohodima. Savremenici i potomci, kako su приметili mnogi istraživači, neodređeno su ocenjivali takvo „nenormalno” stanje stvari. Tako je pesnik Kratinus bio uveren: „Razvrat je stvorio za Perikla Junonu, Aspasiyu, njegovu zaštitnicu sa očima psa”. A neki istoričari skloni su viđenju da je hetera i došla u Atinu sa jedinim ciljem — da osvoji Perikla, tog „najdostojnijeg od Helena”, o kojem je toliko slušala. Atinski zakon nije dopuštao brak sa strankinjom. I dete hetere, koje se rodilo posle pet godina od početka njihove veze, dugo su svi smatrali nezakonitim. Tek kada su obojica starijih Periklovih sinova stradali od kuge, dete naložnice priznato je za naslednika. Aspasiya je brzo stekla poštovanje koje priliči ženi vladara, sačuvavši pritom slobodu, koju su mogle da imaju samo hetere. Nije se klonila gozbi, sama ih je organizovala, bila srce i duša veselja. I više od toga, dozvoljavala je sebi da prima posetioce i u odsustvu muža zabavljala ih razgovorom, ugošćavala vinom, što je po atinskim običajima bilo sasvim nedopustivo. Mnogi su tvrdili da je miletska hetera pretvorila kuću vladara u kuću razvrata. Na filozofskim gozbama uvek su bile prisutne lepe devojke za sasvim određene ciljeve. Kada je u vojne pohode kao verna prijateljica pratila svog supruga i dobročinitelja, sa sobom je uvek vodila povorku hetera iz svoje škole, i ove žene su dobro zarađivale ublažavajući glad muškaraca za ljubavlju. Na kraju je Narodno veće optužilo Periklovu prijateljicu za podvođenje i razvrat mladih devojaka. Aspasiya se našla na sudu. Neizvesno je kako bi se sve završilo da kao odbrana nije nastupio sam Perikle. Veliki vladar je plakao! „On ne bi prolio toliko suza da je bila reč o njegovom sopstvenom životu”, sa podsmehom je приметio Eshil. Suze hrabrog vojskovođe i državnika toliko su porazile sudije da su se složili da priznaju heterinu

nevinost. Bez obzira na to, u bezbrojnim pozorišnim komadima koji su se pojavili, nju su nastavili da ismevaju kao raspusnicu i ženu koja se prodaje. Posle suđenja Aspasija se smirila u tradicionalnoj ulozi za pobožne matrone, u ulozi supruge zatočenice. Moguće da je kada je bila sama sa Periklom nastavila da pretresa državna pitanja i da je čak davala vladaru savete, ali se bučne filozofske gozbe u njihovom domu više nisu organizovale. Istorija je sačuvala do naših dana ovu činjenicu. Kada su Sokrata polušaljivo pitali kako vaspitati dobru ženu, on je bez trunke sumnje odgovorio: „O tome će vam mnogo bolje reći Aspasija”. Kao svaka primerna supruga, praštala je mužu trenutne slabosti, posle kojih se uvek vraćao njoj — velikoj umetnici u raspaljivanju ljubavnih strasti.

„Kakvom li je velikom veštinom, ili snagom, ona vladala, kada je potčinila sebi vodeće državne delatnike. Čak su i filozofi govorili za nju da je natprosečna žena”, pisao je Plutarh. „Ovim nije manje očigledno da je Periklova vezanost za Aspasiju pre svega počivala na strastvenoj ljubavi. Govorilo se da ju je svakodnevno pri odlasku iz kuće i povratku sa trga pozdravljao i ljubio.”

Perikle i Aspasija živeli su zajedno dvadeset godina. A tada se na Atinu sručila strašna epidemija sa Istoka, koja je pokosila mnogo Atinjana. Nije zaobišla ni Periklov dom. Umrla je njegova sestra, umrla su obojica sinova iz prvog braka. Zatim je na red došao i sam vladar. Posle smrti supruge, Aspasija se brzo preudala — tačnije, otišla je na izdržavanje kod nekakvog trgovca stokom, njenog nekadašnjeg učenika, Lizikla, odlučivši da od njega stvori veliku ličnost. Zahvaljujući njenom pedagoškom trudu, nekadašnji trgovac stokom pretvorio se u odličnog govornika, koji je stekao sveopštu popularnost u Atini. Posle godinu dana izabran je za vojnog taktičara, a posle nekoliko meseci poginuo je u jednoj od bitaka. Preživela je Aspasija i smrt još jednog stratega — Perikla Mlađeg, svog sina, koji je pobedio Spartance u bici na moru kod Arginskih ostrva. Međutim, nezahvalni sugrađani kaznili su ga, zajedno sa drugim stratezima, samo za to što nisu svi leševi poginulih izvađeni iz pobesnelih talasa i sahranjeni u zemlju.

Govori se da je ubrzo posle toga i njegova majka otišla na drugi svet.

DEO PRVI

1.

U topao, sunčan dan mlada, vitka žena u pratnji robinje žustro je prelazila Agoru u Atini. Njena pojava izazivala je neobičan utisak: čitavim putem, svaki muškarac koji bi je sreo, prolazeći pored nje i pogledavši je u lice, zaustavio bi se i dugo je pratio pogledom. Razlog tome bio je ne u činjenici da se slobodna Atinjanka aristokratskog porekla retko pojavljivala na ulici, već pre u tome da je ta žena bila neopisivo lepa. Na licima onih koji su je pratili pogledom divljenje se izražavalo osmesima, sedim starcima sijale su oči, jedni su lepotici upućivali pogled Fauna, drugi je gledali sa poštovanjem, kao boginju, neki su je posmatrali znalački, drugi skoro priglupo, usta otvorenih od divljenja. Bilo je i onih na čijim licima se pojavljivao pakostan osmeh, neki su na lepoticu bacali zloban pogled, kao na prestupnicu. Muškarci koji su hodali u paru ili stajali u grupama prekidali su razgovor, umorna lica odjednom bi živnula, natmurena čela postajala bi glatka, svako je bivao veseliji. Pojava te žene bila je kao zrak sunca koji je pao na ružin grm i odražava se u blistavim kapima rose. Među ljudima čiju je pažnju privukla lepota neznanke bila su dvojica muškaraca koji su ćutke prolazili kraj nje. Obojica su izgledali spokojno, ozbiljno i otmeno. Mlađi, vitak, smeđokos, talasaste kose i nadmenog izraza lica, i njegov sredovečni pratilac, viši rastom, izražajnog i zamišljenog lica. Činilo se kao da pored neobuzdanog Ahila korača veličanstveni Agamemnon. Mlađi je uperio zadivljen pogled na očaravajuću ženu, dok je stariji bio savršeno miran, kao da lepoticu ne vidi prvi put. Bio je zadubljen u svoje misli tako očigledno da je njegov saputnik prećutao pitanje koje mu je bilo navrh jezika. Njih dvojicu pratio je rob. Uputili su se prašnjavim putem ka Pireju. Mlađi je svaki čas upućivao pogled pun očekivanja na zaliv. Njegov vid bio je oštar, kao orlovski, i on je ugledao brod, koji niko drugi ne bi mogao da primeti. Video ga je kako se pojavio na horizontu. Zbog udaljenosti nemoguće je bilo razaznati tip plovila. Po mladićevoj spoljašnjosti moglo bi se reći da ume da se savladava, ali, kada je u daljini primetio brod, u njegovim očima zasijala je radost. Sa desne strane

druma po kojem su hodala dva neznanca jarko je sijao na suncu beli zid, koji se spuštao od grada do obale mora. Okrenuvši se nalevo, mogao se videti isti takav zid oko kojeg su se još trudili radnici. Taj zid se takođe spuštao prema moru i, kako na vrhu, u gradu, tako i u podnožju, opisivao je veliki krug, sastajući se sa drugim zidom, kao da stiska u zagrljaj luku zajedno sa građevinama. Na tom zidu se zaustavio zamišljeni pogled mladića. Napokon se obratio svom saputniku i rekao sa osmehom:

— Da se svaka moja reč, kojom sam se obratio Atinjanima povodom te građevine, pretvorila u kamen, ona bi davno bila završena, ali, završetak ipak nije daleko.

— Da li su bile neophodne te zidine — upitao je stariji, bacivši ravnodušni pogled na građevinu.

— Naravno — odgovorio je mlađi — stare zidine ostavljale su veliki deo luke otkrivenim, sada je to ispravljeno. Iz pepela persijskog rata iznikao je grad u sjaju moći, dovoljno snažan da natera zavidljive jezike da ćute i varvare čitavog sveta da se plaše!

Čovek koji je to govorio svom saputniku bio je Ksantipov sin, Alkmeonid Perikle, kojeg su nazivali Olimpijskim. Njegov pratilac bio je čuveni vajar Fidija. Kip Palade Atine, koji se nalazio na najuzvišenijoj tački u gradu i video se nadaleko, i sa kopna i sa mora, bio je njegovih ruku delo.

Na drumu je vladala velika živost, odjekivali su snažni glasovi goniča mazgi, koji su se na svakom koraku kretali od pristaništa ka gradu, i obratno, natovareni teškim prtljazima robe. Krošnje maslina dopirale su do samog druma, i prohladan vetrić, koji je duvao iz zaliva, šumio je kroz njihovo lišće. Fidija je skinuo kapu sa nevelikim obodom, otkrivši visoku, голу lobanju, po kojoj su se pojavile krupne kapi znoja. Što se Olimpijca tiče, on je brzo koračao, skoro ne skidajući pogled sa trijere¹ koja se jasno ocrtavala na horizontu približavajući se luci. U tom trenutku su stigli na pristanište. Olimpijac je sa očiglednim zadovoljstvom pogledavao unaokolo. Njegov posao bio je skoro gotov, pravo ispred njega prostirala se velika površina trga, okruženog zgradama sa stubovima, koji je dobio ime po graditelju Hipodamu Milezijskom. Sa

¹ Tip ratnog broda u doba antičke Grčke.

leve strane veličanstveno su se uzdizali stubovi pozorišta, na padini utvrđenog brega video se red kuća, a na vrhu je jarko sijalo Artemidino mermerno svetište. U podnožju doline, do samog mora protezao se niz građevina: tamo — raskošna kuća, ovde — ogromna skladišta robe, koja je čekala na prodaju ili utovar na brod. Tu je bila velika robna berza gde su kapetani brodova i trgovci iznosili svoju robu i za nju se pogađali. Posle uspešnih ratova koji su Atinjaninu dali prevlast na moru, on je naučio da trguje, od njega niko nije bolje znao kada se i kakvim tovarom treba snabdeti, kada dovoziti drvo iz Trakije ili papirus iz Egipta, kakve tepihe uzeti u Miletu, kada nabaviti zalihe od tankih kožnih rukotvorina u Sikionu. On je znao kuda treba izvoziti njegovo maslinovo ulje, med, proizvode od metala, glineno posuđe, i gde se oni najbolje plaćaju. Njegov trud se uvek i svuda dobro isplatio.

Brod koji je Olimpijac primetio još na putu do Pireja napokon je uplovio u luku. To je bio atinski državni brod, „Amfitrida”. Tog trenutka, u gomili naroda koja se okupila na trgu i na gornjim kamenitim terasama, odjeknuo je glasni žamor:

— „Amfitrida”!

— „Amfitrida” sa blagom sa Delosa!

— „Amfitrida” sa saveznom kasom!

— Dakle, Perikle ga je dovezao ovamo, šta li će saveznici reći na to?!

— Šta mogu reći, mi smo glavni, mi ih štitimo, mi šaljemo naše trijere u njihove luke, mi vodimo njihove ratove, oni su dužni da daju novac, a to što mi zaradimo — naša je svojina.

Kada se brod približio, začuli su se zvuci flaute. „Amfitrida” se, kao i svi državni atinski brodovi, rukovodila zvucima flaute. Sa veslačkih klupa čulo se pevanje, koje se stapalo sa zapljuskivanjem talasa. Na brodskom pramcu jarko je svetleo pozlaćen lik boginje mora po kojoj je brod dobio ime. Pevanje, zvuci flaute i pljuskanje mora bili su zaglušeni veselim uzvicima naroda; kao odgovor na to stigli su veseli uzvici mornara. Zvuci flaute su utihnuli, vesla su prestala da se pomeraju, brod se zaustavio. Začula se škripa užadi, zveket lanaca, udarac o palubu. Sidro je bačeno, jedra su spuštена, sa obale su na brod pružene brodske stepenice. Nekoliko atinskih velikaša stajalo je na kraju obalskog nasipa. Njima je prišao Perikle Olimpijac i rekao im nekoliko reči. Boja njegovog

glasa privlačila je svojom neobičnošću. Čak i oni koji ga nisu znali, sada su ga prepoznali — nisu svi Atinjani dobro znali njegovo lice, ali su zato svi dobro poznavali njegov glas. Nekoliko ljudi popelo se stepenicama na palubu broda. Posle nekog vremena, iz potpalublja su izneta dva velika bureta i preneti na obalu gde su već čekale mazge. Trijerarh² je izašao na obalu i stupio u razgovor s Periklom. „Amfitrida” je dovezla zlato, novac čitavog Atinskog saveza. Ona je doplovila sa Delosa, sa zvezdom mora, u moćnu Atinu, na Periklov zahtev, da bi pretvorila zajednički novac saveza u danak, koji se uzima iz gradova i sa ostrva. Svako blago ima tajanstvenu draž, ono budi nadu i istovremeno uliva strah. Zlato, pretvoreno u novac, menja se od ruku koje ga dodiruju. Nekom donosi blagoslov, nekom — prokletstvo. Takvo je i ovo blago sa Delosa, u koje su sada uprti pogledi Atinjana puni iščekivanja. Ko zna kakvi će vetrovi dunuti iz tog Eolovog džaka? „Tim novcem moguće je pretvoriti Atinu u prvi grad Helade”, mislili su neki dostojanstvenici koji su okružili Perikla. „Tim novcem bilo bi moguće ojačati vlast Atine na moru, pokoriti Siciliju i Egipat, Persiju i Spartu”, mislio je trijerarh. „Koliko bi se svetkovina moglo prirediti tim novcem”, mislio je narod, koji je preplavio kamene terase u pristaništu. „Tim novcem mogao bi se izgraditi neobičan hram i podignuti predivna statua”, mislio je Fidija. A šta je mislio Perikle Olimpijski? Njegove brige sjedinile su se sve te pomisli.

Mazge, predviđene za prevoz blaga iz pristaništa u grad, pokrenule su se, praćene maštarijama Atinjana. Kada se gomila malo raščistila, Perikle i Fidija krenuli su na drugu stranu. Pošto je veliki deo naroda pošao za blagom, ulice Pireja su toliko opustele da su pojedinačne figure padale u oči. Na mermernoj ploči jednog spomenika, koji se nalazio pored puta, sedela su dvojica muškaraca zaneti živim razgovorom. Na licu jednog video se dostojanstveni mir mudraca, dok su drugom crte lica bile mračne, a iz očiju mu je sijala neumoljiva zaslepljenost. Prolazeći pored njih, Perikle je ovom drugom klimnuo glavom uz ljubazni osmeh, na koji je ovaj odgovorio oštrim i neprijateljskim pogledom. Pošavši dalje, ugledali su mladića koji je stajao nasred puta, udubljen u misli. Izgledao je kao da ne prepoznaje svet oko sebe i traga za nekim

² Zapovednik trijere.

drugim. Imao je neobične, ne može se reći da li neprijatne, crte lica. Pogled mu je bio uperen u zemlju.

— To je jedan od mojih učenika — reče Fidija, obraćajući se svom saputniku, i potapša po leđima zamišljenog da bi privukao njegovu pažnju. — Dobar, ali čudan mladić. Jednog dana marljivo radi, a sledećeg se izgubi ko zna gde.

Blizu Zamišljenog, skoro je ležao na zemlji bogalj-beskućnik neprijatnog izraza lica. Bolećivi Perikle bacio mu je novčić, ali lice beskućnika dobilo je još neprijatniji izraz, i izgledalo je kao da je kroz zube promrsio nekakvu psovku. Kada su putnici prešli skoro polovinu puta, pred očima im se pojavio gradski Akropolj i kip Atine Palade jarko je zasijao pod zracima sunca na zalasku. Sasvim jasno videli su se njena glava pod šlemom, podignuto koplje i veliki štit, na koji se oslanjala levom rukom. Na padini brega sijala je oslepljujućim sjajem zlatna glava Gorgone, koju je tu stavio jedan bogati Atinjanin. Tog trenutka se na licu vajara dogodila čudesna promena — izgledalo je kao da je zamenio uloge sa svojim saputnikom. Na putu od grada do luke on je bio uzrujan, oči su mu sijale, dok je njegov saputnik hodao ćutke i ozbiljno, skoro ravnodušno posmatrajući oko sebe. Sada, u povratku, vajar je usporio korak, ne skidajući zažagren pogled sa Akropolja, dok ga je njegov saputnik lenjo pratio. Izgledalo je da ga je kip boginje neobično uznemirio posle onog što je video u Pireju. Tamo je video nešto što bi mu moglo biti od koristi. Šum pristaništa i trgovački metež kao da su stiskali njegovu umetničku dušu; umeo je on sve to da ceni, ali je smetalo njegovoj težnji ka neostvarivom idealu, kojeg je bila puna njegova duša. Sada, kada se pred njim pojavio Akropolj, on se sav preobrazio i sa takvim izrazom gledao na svetleći vrh planine da ga je Perikle već hteo priupitati za razlog takvog neobičnog zanimanja.

— Oče — u tom trenutku dečak koji je išao ispred njih obratio se svom pratiocu, sredovečnom čoveku, netremice gledajući crnim očima u svetleći vrh Akropolja. — Oče, da li samo mi imamo boginju Paladu, zaštitnicu grada, ili je imaju i drugi?

— Rođani — odgovori otac dečaku — hteli su takođe da je postave u svom gradu, ali im to nije uspelo.

— Zar se Atina Palada naljutila na njih? — nastavio je dečak.

— Atinjani i Rođani — odgovorio je otac — želeli su istovremeno da pridobiju naklonost boginje. I jedni i drugi napravili su u svojim gradovima žrtvenike da bi to postigli. Ali, Rođani su se pokazali zaboravnim, oni su se popeli na vrh svoje planine i hteli su da prinesu žrtvu, ali, ispalo je da nemaju vatru. Tada su prineli hladnu žrtvu, u isto vreme kada se kod obazrivih Atinjana žrtveni dim veselo podizao sa vrha Akropolja. Zato je Atina Palada dala prednost Atinjanima, ali su se Rođani obratili Zevsu i on je, da bi ih nagradio, poslao zlatnu kišu s neba, koja je prekrila njihove ulice i kuće. Rođani su se obradovali i umesto Palade postavili kip Plutona, boga izobilja.

Ovaj razgovor su čuli Perikle i Fidija, koji su koračali iza njih. Fidija se osmehnuo i, počutavši, obratio se svom saputniku:

— Perikle, meni se čini da su se vremena promenila, i da ćemo mi uskoro biti kao Rođani. Da ne misliš i ti da postaviš Plutona na vrh Akropolja?

— Ne boj se — smešeći se odvrti Perikle — dokle god more umiva obale Atike, kip tvoje boginje stajaće na vrhu Atine.

— Da, ali pod njim su samo ruševine hrama — reče Fidija. — To su za sobom ostavili pobednici Persijanci. Naredi da se ponovo podignu stubovi i kupole, isto kao što sad gradite u podnožju, u Pireju, ono što su razrušili Persijanci, a na vrhu...

U tom trenutku okrenuo se čovek koji je pričao sa dečakom, čuvši glasove iza leđa i prepoznavši Perikla. Ovaj je prijateljski odgovorio na njegov naklon, pošto ga je odavno poznao i čak boravio kod njega dok je živio u Sirakuzi.

— Tvoj razgovor sa sinčićem Lidijem, dragi Kefale — reče Perikle — dao je našem Fidiji povod da mi žestoko prigovori.

— Kako to — upita Kefal.

— Dolazimo iz Pireja i već tamo se moj prijatelj, miljenik Atine Palade, skoro uvredio. On može da živi samo među divnim prizorima, on mrzi dugačke zidine, velika stovarišta, džakove robe, bačve. Žamor nakupaca razdražuje njegove uši. Ušavši u stari grad, sa olakšanjem je sa nogu stresao prah, koji mu se zalepio u pristaništu. Hajde, reci — obratio se vajar — zašto tako čudno i zamišljeno gledaš ka vrhu Akropolja? Ili te tako uznemirava izgled tvoje boginje, naoružane kopljem i mačem?

— Samo da znaš — odgovori Fidija — da je potresnu boginju sa kopljem od pre nekog vremena zamenio lik Atine Palade kao pokrovi-
teljice mira, koja se više ne bori, već, smirivši se, svojim svetlećim štitom
sa glavom Gorgone pretvara u kamen tajne zlotvore. Sada dok gledam
na vrh Akropolja, vidim novi lik podignut u mojoj uobrazilji, u mislima
tamo gradim raskošni hram... Ali, ne boj se, Perikle, neću moliti od
tebe zlato i slonovaču za tu Atinu Paladu, niti mermer za njen hram, ne,
ja gradim i vajah samo u mašti.

— Takvi ste svi vi vajari i pesnici — reče Perikle, uvređen podsme-
šljivim rečima svog prijatelja. — Vi ne znate da je lepota samo cvetak
korisnog. Zaboravljate da pre svega treba misliti o dobrobiti naroda, da
se cvetovi umetnosti mogu raskošno razvijati samo u bogatoj, snažnoj
državi. Naš Fidija se ljuti na mene zato što dve godine gradim stovarišta
robe u Pireju i podižem zidine u moru, umesto da ponovo gradim hram
na Akropolju, i ne dajem njemu mogućnost da zaštiti grad od neprija-
telja uz pomoć jedne boginje.

Fidija je uvređeno spustio glavu i bacio mračan pogled na Perikla,
ali ovaj je presreo taj pogled pomirljivim osmehom i nastavio, uzimajući
prijatelja za ruku:

— Zar me stvarno tako malo poznaješ da me ozbiljno smatraš ne-
prijateljem božanske umetnosti vajanja? Zar ti ne znaš da sam prijatelj
i pokrovitelj svega lepog?

— Da, znam to — odgovori Fidija, sarkastično se osmehnuvši. —
Znam da si pokrovitelj svega lepog. Jedan pogled prelepe Hrizipe...

— Ne samo to — brzo ga prekide Perikle i produži ozbiljnijim tonom
— veruj mi, prijatelju, kada me stisnu društvene brige, a zajedno sa
njima i lične, kada me razbesne protivrečnosti i razne prepreke, kada se
žalostan vraćam iz atinskog veća i zamišljeno hodam ulicom, često me
lepo zdanje ili divna statua na koje naiđem umire toliko da čak zabora-
vim zašto sam bio žalostan!

Za to vreme prijatelji su prošli gradska vrata. Ovde su ulice bile uže,
kuće ne toliko lepe kao u Pireju. Ali, to su bili pravi Atinjani, to je bila
sveta zemlja. Kada su se približili Fidijinoj kući, on se obratio Periklu i
Kefalu:

— Ako želite i imate vremena da svratite, možda ćemo uspeti da
vašom presudom rešimo jednu raspravu u mojoj radionici.

— Budiš moju radoznalost — reče Perikle.

— Vi se, verovatno, sećate — nastavio je Fidija — komada mermera koji su Persijanci dovezli preko mora, da bi posle pobede napravili od njega spomenik u čast pobede Persijanaca nad Heladom, i koji je, kada su bili pobeđeni i kada su bežali, ostao u našim rukama na polju Maratonske bitke. Posle mnogo putešestvija predivni kamen je dopao u moju radionicu i Atinjani su, kao što je tebi, Perikle, poznato, naručili da se od njega napravi kip boginje Kipride, kojim bi se njime ukrasio gradski vrt. Najdostojnijim od mojih učenika smatram Agorakrita iz Farosa. Pružio sam mu mogućnost da postane slavan i predao mu komad mermera, od kojeg je on napravio predivno umetničko delo. Ali, drugi moj učenik, slavoljubivi Alkamen, zavideći predstojećoj Agorakritovoj slavi, odlučio je da, takmičeći se sa Agorakritom, kog naziva mojim ljubimcem, takođe napravi kip te iste boginje. Sada su statue završene, i danas se kod mene skupilo mnoštvo ljudi koji vole umetnost. Ako hoćete da im se pridružite, to će biti veliki podstrek za obojicu. Uđite i pogledajte kako su se različito ostvarile zamisli dvojice mladića u predstavljanju boginje.

Perikle i Kefal su ušli bez razmišljanja u Fidijinu kuću. Zatekli su već prilično veliki skup ljubitelja umetnosti, među kojima su bili Milezijac Hipodam, Antifon, govornik Efijaltes, zatim graditelj Kalikrat, Iktinos i mnogi drugi. Kada su se pridošlice pozdravile s gostima, Fidija ih je poveo u radionicu. Tamo su, na jednom podnožju, stajale jedna pored druge dve pokrivene mermerne figure. Na Fidijin znak, rob ih je razotkrio i dva umetnička dela pokazala su se pogledima okupljenih, koji su dugo, ne govoreći ni reči, gledali dve statue. Na licima im se odražavala neobična nedoumica, čemu je, po svemu sudeći, razlog bila приметna razlika među delima. Jedno od njih predstavljalo je žensku figuru izvanredne lepote i plemenitosti. Ona je bila u haljini, koja se u krupnim naborima spuštala do zemlje, samo je jedna dojka bila otkrivena. Figura je izgledala strogo i nepokolebljivo, ničeg mekog u crtama lica, ničeg suviše raskošnog u građi, a svejedno je bila prelepa. To je bila oštra, surova i ujedno mladalačka lepota — to je bila Afrodita, bez cveća, kojima su je

kasnije ukrasile Hore³, Harite⁴ i šumske nimfe. Još nije bila okružena miomirisom, još se nije smešila. Do trenutka dok su poznavaoi umetnosti gledali samo na tu jednu statuu, ona je izgledala besprekorno. U helenskoj duši do tada još nije postojao lik okružen Kipridinim snovima i bogovima ljubavi. Lik koji je stajao pred njima bio je ideal koji su nasledili od očeva. Ali, tek što su poznavaoi umetnosti skrenuli pogled sa tog dela na Alkamenovo delo, obuzeo ih je neki nemir. Kada su se onda okrenuli ka prvoj statui, ona im je već izgledala manje razumljivo. Kao da su gubili sposobnost za tačnu ocenu. To što je bilo predstavljeno pogledima poznavalaca u delu Alkamena bilo je nešto novo, i oni nisu mogli da kažu da li im se to novo sviđa. Nesumnjivo je bilo jedno — prvo delo im se manje sviđalo. I što je češće pogled prelazio sa Alkamenovog dela na delo Agorakrita, to se duže zaustavljao na ovom prvom. Nešto je prikičalo pogled na njega, nekakva skrivena čarolija, nešto novo i živo, što do sada još nije izašlo ispod grčkog dleta. Niko od prisutnih nije pažljivije posmatrao Alkamenovo delo od Perikla.

— Ta statua — reče on napokon — skoro da me podseća na Pigmalionovo delo, ona isto kao da će oživeti.

— Da — povika Kefal. — Agorakritovo delo nadahnuto je Fidijinim duhom, dok u Alkamenovoj tvorevini, meni se čini, postoji iskra sa nepoznatog ognjišta, iskra koja joj daje neobičan život.

— Slušaj, Alkamene — viknu Perikle — kaži nam kakav se novi duh uselio u tebe kada se do danas tvoja dela skoro nisu razlikovala od Agorakritovih dela, ili si, možda, video boginju u snu? Tvoja statua me je uzbudila kako nije još nijedan komad mermera.

Alkamen se osmehnuo, ali Fidija je, kao zaprepašćen iznenadnom mišlju, uporno gledao u njegovo delo, kao da razabira svaku crtu, svaku zaobljenost oblika.

— Ne u snu — najzad progovori. — Čini mi se da to delo previše liči na stvarnost da bi bilo lik boginje. Što duže gledam tu vitku figuru, te snažno razvijene i istovremeno besprekorne grudi, tananost tih prstiju, sve sam ubedeniji da me ta statua podseća na jednu ženu, koju smo u poslednje vreme dva puta videli u ovoj kući...

³ Boginje životnog reda i godišnjih doba u grčkoj mitologiji.

⁴ Pratilje boginje Afrodite; božice ljupkosti Gracije (lat. *Gratae*).

— Ovo ako i nije lice, u svakom slučaju jeste stas Milećanke — viknu jedan od Fidijinih učenika, prilazeći.

I ostali su pažljivo posmatrajući uzvikivali:

— Nema sumnje, to je Milećanka.

— Ko je ta Milećanka — žurno upita Perikle.

— Ko je ona? — osmehujući se reče Fidija. — Video si je danas u prolazu, sjaj njene lepote te je oslepeo na trenutak. Što se ostalog tiče, pitaj Alkamina.

— Ko je ona? — ponovi Alkamen. — Ona je sunčev zrak, kap rose, predivna žena, ruža, sveži povetarac... Ko će pitati sunčev zrak za ime i poreklo! Možda bi Hiponikos mogao o njoj nešto da kaže, s obzirom na to da je ona gošća u njegovoj kući.

— Jednom je, zajedno sa Hiponikosom, bila u ovoj radionici — reče Fidija.

— Sa kojim ciljem — upita Perikle.

— Da bi rekla takve reči kakve još nikada nisam čuo iz ženskih usta.

— Znači, ona živi kod Hiponikosa kao gošća — upita Perikle.

— Da, u maloj kući — odgovori Fidija — smeštenoj između njegove i moje. Pre nekog vremena, učenik kojeg smo sreli zamišljenog na ulici, postao je još zamišljeniji. A Alkamen je među onima koje najčešće srećem na krovu kuće, sa kojeg je moguće zaviriti u otvoreni hodnik kod suseda, i kuda moji učenici svaki čas odlaze pod raznim izgovorima, a u stvari zato da bi poslušali kako Milećanka svira liru.

— I tako je naš Alkamen — reče Perikle — osmotrio divote te čarobnice, kojom se mi ushićujemo ovde, u ovom mermeru?

— Ne mogu reći kako se to dogodilo — odvratila Fidija. — Moguće je da mu je pomogao naš Zamišljeni, pošto sam ga nekoliko puta video da razgovara sa prelepom Milećankom. Možda se sa Alkamenom dogovorio za tajni susret s njom, i pretpostavlja da može više naučiti od divnih žena nego od učitelja umetnosti.

— To što vi ovde vidite — viknu Alkamen, planuvši zbog Fidijinih podrugljivih reči — to je delo mojih ruku. Osuđivanje koje ono ne zaslužuje primiču na sebe, ali isto tako neću ni sa kim da delim pohvale koje ono zaslužuje!

— Gle, neće — mrzovoljno viknu Agorakrit. — Treba da ih поделиš sa Milećankom, ona ti se prikradala!

Alkamen pocrvene.

— A ti — viknu on. — Ko se šunjao kod tebe? Ili misliš da to nismo primetili? Sam Fidija, naš učitelj, prikradao se noću u tvoju radionicu, da završi delo svog ljubimca...

Sada je došao red na Fidiju da pocrveni. Bacio je ljutit pogled na drskog učenika i hteo nešto da kaže, ali je Perikle stao između njih i pomirljivim tonom rekao:

— Ne svađajte se, obojica govorite istinu, kod Alkamena se prikradala Milećanka, kod Agorakrita Fidija, svako treba da uči tamo gde može i da ne zavidi drugom.

— Ne stidim se da učim kod Fidije — reče Alkamen, koji se od njih trojice prvi pribrao — ali svaki pametni vajar treba da pozajmljuje sve lepo od stvarnosti.

Mnogi od prisutnih pridružili su se Alkamenovom mišljenju i smatrali su ga srećnikom, koji je uspeo da nađe takvu ženu, kao što je ta Milećanka, koja je bila tako popustljiva prema njemu.

— Popustljiva — reče Alkamen — ne znam šta želite time da kažete, popustljivost te žene ima granice. Pitajte našeg druga Zamišljenog.

Tako govoreći, Alkamen pokaza na mladića kojeg su Perikle i Fidija sreli na putu iz Pireja i koji je tog trenutka ulazio u dvorište. Svi prisutni pogledaše u Zamišljenog i osmehnuše se, jer ni u njegovoj spoljašnjosti ni u manirima nisu nalazili ništa što bi ga moglo učiniti dostojnim prelepe žene. Imao je pljosnat nos i njegova spoljašnjost nije bila nimalo privlačna, uprkos prijatnom osmehu. Kad nije bio zamišljen i odsutan, njegov je pogled bio jasan i ulivao je poverenje.

— Udaljavamo se od našeg predmeta — primetio je Fidija. — Alkamen i Agorakrit čekaju našu presudu, a do sada smo se, izgleda, složili samo u tome da je Agorakrit stvorio boginju, a Alkamen predivnu ženu.

— Dakle — reče Perikle — čini mi se da bi ne samo naš Alkamen nego i Agorakrit, ma koliko njegovo delo izgledalo više božansko, jednako ljutili besmrtnu ukoliko bi gledali na njih Fidijinim očima. Oba dela imaju u sebi nešto zemaljsko. U suštini, svi vi vajari jednaki ste u tome što pretpostavljate da stvarate likove bogova, a u suštini to su samo zamišljeni ljudski likovi. Čini mi se da bi u ovom slučaju trebalo da se obratimo i drugom učeniku prelepe Milećanke, vašem Zamišljenom, koji takođe treba da kaže svoj sud.

— Šta ti misliš — viknu Alkamen obraćajući se Zamišljenom — da li je ljudski lik dostojan da predstavlja božanske tvorevine?

— Homer i Hesiod, a takođe i drugi pesnici — odgovori Zamišljeni — nazivali su nebo i zemlju božanskim, zato bi meni bilo neobično da ljudi sa svojim telima, mišićima, krvlju i žilama ne mogu da budu božanski. Pindar, kako mi se čini, ide još dalje u tome. Osim toga, sećam se da mudri Anaksagora kaže da je sve živo i životno božansko, ali, ako ne želite da slušate te starce, onda pitajte prelepu Milećanku.

— Pretpostavljam — reče Perikle — da niko od nas nije protiv toga da postupi po tom savetu, samo kad bismo znali kako da uredimo da Milećanka reši ovu stvar. Možda bi nam Fidija učinio tu uslugu, ili će nam Alkamen odati tajnu kako da dobijemo savet te lepotice, ili da se poverimo Zamišljenom?

— Zamišljenom — brzo uzviknu Alkamen. — Budite sigurni da on, ako hoće, može danas da nam ovamo dovede Milećanku.

— Ako nam Alkamen pokazuje put — reče Perikle — ne preostaje nam ništa drugo nego da sledimo njegov savet, ali šta treba da mu obećamo da bi se sažalio nad nama i doveo nam Milećanku?

— To nije teško učiniti — odgovori Zamišljeni — nije teško primorati čoveka da uđe ako već stoji na vratima.

— Milećanka je ovde, u blizini — upita Perikle.

— Kada sam se vraćao iz šetnje na putu do Pireja — odgovori Zamišljeni — i prolazio pored Hiponikosovog vrta, video sam kroz granje prelepu Milećanku kako otkida granu sa lovorovog drveta. Pitao sam je kojem junaku, mudracu ili umetniku je namenjen taj ukras. Odgovorila je kako je to za onog Fidijinog učenika koji pobeđi u nadmetanju. U tom slučaju sreću pobeđnika učinićeš bezgraničnom, rekoh joj, potrudi se da nekako utešiš i pobeđenog. Dobro, odgovori ona, za njega ću ubrati jednu ružu. Ružu, viknuh ja, zar nije to previše, ne misliš li da će pobeđnik zavideti pobeđenom? U tom slučaju neka pobeđnik bira, uzviknu ona. Evo, uzmi lovor i ružu i daj im. Zar ne želiš da im predaš sama, upitah. Zar je to moguće, upita ona. Naravno, odgovorih. Onda pošalji pobeđnika i pobeđenog ovamo, na kapijicu Hiponikosovog vrta po lovorovu granu i ružu.

— Dobro — reče Fidija — dovedi je ovamo.

— Kako mogu to da uradim, kako mogu da je nateram da dođe u ovako veliko muško društvo?

— Radi šta znaš, upotrebi sva sredstva, samo je dovedi. Idi i dovedi je ovamo, jer to Perikle želi.

Zamišljeni je poslušao i kroz nekoliko trenutaka vratio se u pratnji žene, u kojoj su bile na neobičan način sjedinjene plemenita jednostavnost i raskošni oblik Alkamenove statue. Perikle je odmah prepoznao lepoticu koju je video na tren dok je išao ka pristaništu sa Fidijom. Bila je vitka, i istovremeno bujna, čvrstog hoda i graciozna. Njena meka, kovrdžava kosa imala je zlatnu nijansu. Sve na njenom licu bilo je neizrecivo lepo, ali najlepší je bio sjaj njenih neobičnih očiju. Njena haljina od mekanog, žutog platna, ocrtavala je njen prekrasni stas. Na grudima je bila pričvršćena brošem, jedna polovina gornje haljine, prebačena preko ramena, u lepim naborima spuštala se pozadi do sredine tela. Lepe ruke bile su otkrivene do ramena. To je bio običan hiton⁵ grčkih žena, koji su nosile strankinje, ali jarkih i šarenih boja, kakav su nosile jonske i lidijske žene. Njegova boja bila je jarkožuta, a skut ukrašen šarenim vezom. Kestenjasto-zlatna kovrdžava kosa padala je sa potiljka, gde je zadržavala purpurna lenta, pribodena grčkim trozupcem. Kada je ova čarobna žena ušla u pratnji Zamišljenog i našla se u krugu velikog muškog društva, u kom je bio i moćni Perikle, zastala je, ali joj je Alkamen pošao u susret, uzeo je za ruku i rekao:

— Perikle Olimpijski želi da vidi prelepu i mudru Milećanku.

— Koliko god da je velika i istinita moja želja da vidim ženu koju svi poštuju — reče Perikle — ti, Alkamene, nepravedno prećutkuješ da je prvi razlog za tu želju bilo rešenje rasprave između Agorakrita i tebe, rasprave da li je moguće kod nas, Atinjana, ljudi pobožnih i posvećenih bogovima, predstaviti boginju likom prelepe grčke žene. Savest se buni pri pomisli da mi smrtnici možemo izazvati zavist bogova ako budemo predstavljali božansko suviše ljudski. Da li je bogovima prijatna ili ne naša umetnost vajanja?

— Nežnost i vedrina grčkog neba — poče Milećanka melodičnim, čarobnim glasom — slavi se svuda, čak i varvari priznaju božanskim

⁵ Odeća, muška i ženska, u staroj Grčkoj, nalik na dugačku košulju (lanenu ili vunenu), najčešće bez rukava.

omiljena dela Helena. Bogovi Helade neće se razbesneti na Atinjane ako im oni sagrade hram, toliko lep, kao eter⁶ koji ih okružuje, i naprave takve kipove čija lepota neće biti manja od lepote onih koji prinose žrtve tim kipovima. Kakva je zemlja, takvi su i hramovi, kakav je čovek, takvi su mu i bogovi! Zar sami Olimpljani nisu dokazali mnogo puta da im je zadovoljstvo da gledaju, kao u ogledalu, atinske duše? Zar nisu oni udahnuili u ljude umetnost vayanja? Zar nisu oni dali Atici dobru glinu i najbolji mermer za građevine i kipove?

— Zaista — uzviknu Alkamen — imamo sve osim dostojnog polja rada! Moji prijatelji i ja — nastavi, pokazujući na ostale učenik — već odavno se spremamo za rad, dleto gori od nestrpljenja!

Šum odobravanja čuo se iz svih pravaca Fidijine radionice pri ovom neočekivanom obrtu razgovora.

— Smiri se, Alkamene — reče Milećanka, posebno naglašavajući reči. — Atinjani su se obogatili, veoma obogatili, i nisu uzalud prevezli preko mora zlatni trezor sa Delosa!

Govoreći ovo, lepotica je zanosno pogledala Perikla, koji je za to vreme govorio u sebi: „Kunem se bogovima, kosa ove žene je samo rastopljeno zlatno blago sa Delosa, za koje nikom ne bi bilo skupo da je plati”. Zatim je neko vreme zamišljeno stajao spuštene glave dok su svi pogledi bili uprti u njega. Na kraju reče:

— Prijatelji i poklonici umetnosti, potpuno opravdano očekujete da blago iz Delosa nije uzalud ovamo doneto, i da nije mnogo prećih potreba, ja bih odmah i sa velikim zadovoljstvom prevezao blago iz Pireja u Fidijinu radionicu, ali poslušajte do kraja kakav je položaj onog ko treba da misli i brine o neophodnom. Kada su se Persijanci pojavili u našoj zemlji, ta zajednička opasnost ujedinila je Grke, i pošto su opasnost i ratne teškoće zaboravljene, nadao sam se da će u mirno vreme i mirnim putem biti nastavljeno ono što je izazvano neophodnošću rata. Sledeći moj savet, Atinjani su pozvali ostale Grke da pošalju svoje predstavnike u Atinu, da zajedno razmotre potrebe i poslove za čitavu zemlju. Hteo sam da postignem da zajedničkim sredstvima ponovo podignemo sve hramove i svetišta koje su Persijanci razrušili i popalili, zato je trebalo da svi Grci slobodno i bezbedno plove po svim morima

⁶Eter ili efir; u starogrč. mitologiji gornji sloj vazduha gde prebivaju bogovi.

Grčke, da pristaju na sve grčke obale. Odabrali smo dvadeset ljudi iz naroda koji su učestvovali u bitkama sa Persijancima. Kakve su odgovore doneli ti poslanici? Uvijanje odavde i odbijanje odande! Ali, najviše se potrudila Sparta da poseje nepoverenje prema Atinjanima i bliskim plemenima. Tako taj pokušaj Atinjana nije uspeo, morali smo prestati da računamo na pomoć drugih Grka i uverili smo se da zavist naših suparnika nije jenjala. Da je moj plan uspeo, Atina i čitava Grčka mogle bi spokojno uživati u miru i prepustiti se vežbanju umetnosti, ali kako je naš prvi dug pridobijanje većeg značaja i uticaja u Grčkoj, moramo da pazimo na sva sredstva koja imamo, koliko god ona izgledala blistavo ovog trenutka. Odlučite sami, da li možemo, makar na tren, ispustiti iz vida tu ulogu koju Atina treba da igra, i upotrebiti blago koje imamo da podržimo umetnost, na lepo i prijatno, a ne na korisno?

Premda su ga muškarci slušali ćutke, Perikle nije mogao da ne prijeti skriveno neslaganje, te je nastavio:

— Rešite sami ovu stvar ili prepustite Zamišljenom odgovor, ili, ako nam je potrebno da slušamo i žene u političkim nedoumicama, onda pitajte ovu lepoticu iz Mileta.

— Ako sam dobro razumeo Periklove reči — poče Zamišljeni, pošto su svi ostali ćutali — veliki državnik hoće da kaže da Atina treba da se potruži da zauzme prvo mesto među svim grčkim državama, ali nije rekao na koji način ona treba da učvrsti to preimućstvo.

— Ako ti znaš koja sredstva upotrebiti — reče Perikle — govori.

— To bi opet trebalo pitati prelepu neznanku — odgovori Zamišljeni.

Mlada žena je, osmehnuvši se, pogledala govornika, a on je, njoj se obraćajući, produžio: — Čula si kad smo rekli da se preimućstvo jednog naroda postiže vojnom silom i bogatstvom, ili je to moguće postići nečim drugim, na primer, brigom o lepom i dobrom, trudom na unutrašnjem usavršavanju? Ti sama pripadaš ljudima koji su iznad drugih, da li bi nam mogla reći tvoje mišljenje o predmetu našeg razgovora?

— Što se nas žena tiče — odgovorila je Milećanka, smešeći se — mogu da kažem da mi možemo postati poznate jedino zahvaljujući veštini dobrog odevanja, lepog plesa i sviranja na citri.

— Znači, što se žena tiče, pitanje je rešeno — reče Perikle. — Ali mi, Atinjani ili Spartanci, žitelji ostrva ili Azijati, kako možemo dobiti na značaju raskošnim kostimima, umećem plesa ili sviranju na citri?

— Zašto da ne? — odvrati Milećanka. Hrabre reči zbunile su muškarce, a lepota je nastavila: — Samo, umesto toga da se lepo odevate i svirate na citri, vi možete da se potrudite da budete prvi među vajarima, slikarima i pesnicima.

— Šališ se! — rekoše neki od muškaraca.

— Uopšte ne — smešeci se odgovori lepota.

— Ako pažljivije pogledamo — reče Hipodam — čini mi se da se u smelim rečima prelepe Milećanke, koje su nam u prvom trenutku izmamile osmeh, krije zrnce istine. Zaista, ako se lepota tako visoko vrednuje u čitavom svetu, zašto ne može narod steći slavu, sveopšte uvažavanje, ljubav i neograničen uticaj zahvaljujući lepom, kao što to može lepa žena?

— Ali, ako se ljudi budu brinuli samo o lepom — reče Perikle — oni mogu postati slabi i ženstveni.

— Slabi i ženstveni — viknu Milećanka. — Vi Atinjani ste preslabi i ženstveni! Zar nema među vama nekih koji žive prostački, kao Spartanaci? Nepravedno je reći da bi lepota mogla iskvariti ljude, lepo čini ljude veselijim, zadovoljnijim, boljim, pametnijim... Šta može više izazvati zavist nego srećan narod, na čije svetkovine stižu ljudi sa svih strana? Neka mračni i prosti Spartanaci prisiljavaju sebe da mrze! Atinjani, mirisni i ukrašeni cvećem, kao nevesta, privlačiće srca ljubavljū.

— U tom slučaju — reče Perikle — ti misliš da je već došlo vreme kada treba da položimo mač i posvetimo se mirnim veštinama?

— Dozvoli mi da se izrazim, Perikle! — reče Milećanka. — Dozvolićes mi da kažem kada će doći vreme da se bavimo lepim?

— Govori — uzvratī Perikle.

— Vreme da se dogodi veliko i lepo — počē Milećanka — doći će, po mom mišljenju, tada kada bude ljudi pozvanih da se bave jednim i drugim. Sada imate Fidiju i druge majstore, zar ćete se kolebati da ostvarite njihove ideje dok oni ne ostare u neradu? Lako je naći zlato da bi se platilo nešto lepo, ali nije uvek moguće naći ljude koji su sposobni da lepo ostvare!

Ove reči bile su dočekane šumom sveopšteg odobravanja. Postoje pogledi i reči koji, kao munja, pogađaju u ljudsku dušu. Perikle je bio pobeđen sličnim pogledom i sličnom rečju istovremeno. Vatreni pogled je izleteo iz čarobnih očiju, vatrena reč izgovorena predivnim usnama.

Periklu je bila poznata snaga reči, pogled je pronikao u njega, kao neo-bična vatra, preporodivši njegovu dušu. Oči su mu zasijale, i on je za sebe ponovio Milećankine reči: „Vreme za lepo je došlo onda kada postoje ljudi koji će ga ostvariti!”

— Treba da kažem — nastavio je naglas — da su nas reči te žene prosvetlile. Niko ne bi umeo bolje da izrazi ono što nam svima leži na srcu. Pretpostavljam da si ubedila i mene i sve prisutne, ali, prelepa strankinjo, tebi ne bi bilo tako lako da to uradiš da se ta misao nije skrivala u dubini naših srca. Svejedno, oprosti ako se ne slažem sasvim sa tobom, smatram da ćemo se potruditi da sačuvamo našu Atinu sposobnom za rat i moćnom, kakva je sad. Ali si u pravu, ne treba više da se kolebamo da uradimo to čemu je došlo vreme, jer, kao što si potpuno pravo rekla, imamo ljude kakvih možda nikada više neće biti. Ti, Fidija, treba da budeš zahvalan ovoj lepotici što je uništila sve moje sumnje i što ćete ti i tvoji učenici, u čijim rukama, kao što Alkamen reče, gori dleto od nestrpljenja, uskoro nastupiti kao božanska vojska u borbi za stvaranje lepog, o čemu ste dugo sanjali i čemu ste tako dugo stremili. Već je mnogo urađeno za ukrašavanje naše Atine: pristanište je obnovljeno, srednji zid skoro je gotov, gradi se velika škola za atinsku mladež. Dižući veliki hram bogovima i prelepe kipove, ovenčaćemo delo obnove početo u podnožju, u Pireju.

Ove Periklove reči bile su dočekane sveopštim odobravanjem, i vajara i ostalih gostiju.

— Veliki stubovi hrama koji je početak za vreme Pizistrata u čast Olimpijskog Zeusa leže u ruševinama posle pada tog moćnog čoveka, ne bi li bolje bilo pre svega to dovršiti?

— Ne — odmah viknu Efijalt — to bi značilo ovekovečiti slavu neprijatelja narodne slobode!... Neka neki tiranin završi to što je početo pod tiraninom! Slobodni atinski narod ostaviće Pizistratov spomenik da leži u ruševinama kao znak da se božji blagoslov ne može temeljiti na despotskoj tvorevini.

— Čuli ste prijatelja naroda, Efijalta — reče Perikle — a to znači da ste čuli mišljenje čitavog atinskog naroda. Na vrhu Akropolja leži polusrušena svetinja hrama Erehteja i posle persijskog rata tamo se bogoslužuje sa mukom.

— Ne — viknu slobodni mislilac Kalikrat. — Taj hram je star i mračan, njegovi sveštenici i sami likovi bogova stari su i mračni!

— Tada će Fidija biti ožalošćen — reče Efijsalt. — Ti znaš da starinski prikaz Atine, koji je pao sa neba, ne treba da bude zamenjen drugim.

— U tom slučaju, ostavićemo stare sveštenike sa njihovim starim bogovima da se gnezde u starom hramu — odgovori Perikle i zamoli Fidiju da ispriča o čemu on sanja otvorenih očiju kada uperi pogled na Akropolj.

Fidija je stajao, zamišljen. Perikle mu priđe i, dotakavši mu rame, reče:

— Razmisli, probudi velike misli koje spavaju u tvojoj glavi, jer došlo je vreme da se ostvare.

Fidija se osmehnu, zatim prozbori sa sjajem u očima:

— Iktinos bi ti mogao reći kako smo često zajedno posmatrali vrh brda i njegove terase, kako smo merili i računali i u tajnosti kovali planove, ne znajući kada će doći čas da ih ostvarimo.

— Kakvi su to bili planovi — pitali su gosti.

Fidija je ispričao šta je već davno zamislio, i svi su ga uzbuđeno slušali.

— Ali, neće li slično predivno delo biti upropašćeno zavišću starih sveštenika Erehteja, kao što je već jednom bilo?

— Mi slavimo zbog te zavisti — viknu Efijsalt.

— Blago sa Delosa — reče Perikle — treba staviti boginji pred noge, treba ga skloniti u dubinu hrama, i na taj način, na svetlećem vrhu gradskog brega sjediniti moć i veličinu Atine.

Prisutni su odgovorili uzbuđenim poklicima na Periklove poslednje reči, a on je, kao da se odjednom nečeg setio, ponovo uperio pogled na lovorovu granu i ružu u rukama lepotice.

— Ovde je mnogo toga odlučeno — reče — samo nije rešen spor između Alkamena i Agorakrita. Kojoj će od dve Afrodite dati prednost prelepa strankinja?

— Ovaj kip — reče Milećanka, bacivši pogled na Agorakritovo delo — pre bih shvatila kao neku suroviju boginju, na primer Nemezidu...

Agorakrit, koji je za to vreme mračan i nezadovoljan sedeo na komadu kamena, nasmešio se gorko i podsmešljivo na te reči.

— Nemezidu! – ponovi Perikle. — Stvarno, poređenje je uspelo. Nemezida je surova, ponosna boginja, koja se uvek sveti za uvrede, i u ovom Agorakritovom delu ima, čini mi se, mnogo njoj svojstvenih crta. Lepota te boginje je skoro zastrašujuća i preteća. Ako Atinjani žele da postave u svom vrtu kip Afrodite, tada možemo tamo smestiti i ovaj kip Nemezide. Ali, sa Agorakritovom dozvolom, mislim da je bolje ovaj kip postaviti u hramu u Ramnosu koji je posvećen njoj. Vajaru će biti lako da svom delu doda simbole koji odgovaraju ovoj boginji.

— Uradiću to — mračno viknu Agorakrit, dok su mu oči svetlele — moja Kiprida postaće Nemezida...

— Kome ćeš, prelepa neznanko — reče Perikle — dati lovorovu granu, a kome ružu?

— I jedno i drugo tebi — odgovori Milećanka. — Nijedan od njih dvojice nije ni pobednik, ni pobeđeni, i čini mi se da svi venci treba da budu dosuđeni čoveku koji je otkrio put za sticanje plemenite nagrade.

Govoreći ovo, dala je Periklu lovor i ružu. Njihovi sjajni pogledi se sretoše.

— Razdeliću lovorovu granu između mladića — reče Perikle — a predivnu mirisnu ružu sačuvaću za sebe.

Zatim prelomi lovor na dva dela i da ga obojici, pa, pogledavši oko sebe, reče:

— Nadam se da ovde više nema nezadovoljnih.

Samo je Zamišljeni stajao kao da ga tišti neki nemir i ozbiljno gledao oko sebe.

— Kaži nam, imaš li nekakvih nedoumica, prijatelju mudrosti?

— Prelepa Milećanka — odgovori mladić — dokazala nam je da lepota može doneti narodu preimućstvo nad ostalima, ali hteo bih da znam da li je tako lako to dostići zahvaljujući unutrašnjem savršenstvu?

— Mislim — reče Milećanka — da je dobro i lepo jedno te isto.

— Možeš li nam to pokazati na primeru? — prekinu je mladić.

— Primerom! — osmehujući se, ponovi Milećanka. — Ne znam da li je moguće dati primer za to, ali, ako mi padne na pamet, reći ću ti.

— Tačno — umeša se Perikle — rešićemo ovu prepirku drugi put.

Mladić sleže ramenima i izađe.

— Čini mi se da nije baš zadovoljan — zaključio Perikle.

— Ma ne — reče Alkamen — poznajem ga. On voli da razmišlja i lako se razbesni, ali ga bes brzo prođe. Ima dobru i meku dušu.

— Kako se zove — upita Perikle.

— Sokrat, Sofronikov sin — odgovori Alkamen.

— A prelepa Milećanka, od koje smo tako mnogo naučili, kako se ona zove? — nastavi Perikle.

— Aspasija — odgovori Alkamen.

— Aspasija — ponovi Perikle. — Kakvo ime! Meko i slatko, topi se kao poljubac na usnama.

O AUTORU

Robert Hamerling (24. mart 1830. — 13. juli 1889.) bio je austrijski književnik.

Rođen je u siromašnoj porodici u Kirhbergu u Donjoj Austriji. Pokazao je rano talenat za poeziju; njegovi mladalački pokušaji u drami probudili su interesovanje i divljenje nekih uticajnih osoba. Zahvaljujući njihovoj pomoći, mladi Hamerling je mogao da završi gimnaziju u Beču, a zatim i da studira na Bečkom univerzitetu.

Hamerling je jedan od najznačajnijih austrijskih pesnika, zapisano je u enciklopediji Britanika. Iskazivao je svoje opažanje i osećanje raskošnim stilom i pesmama punim života i boje. Ono što on naziva najpopularnijom pesmom *Ahasver u Rimu* (1866), čiji je car Neron centralna figura, pokazuje u najboljem svetlu ono što je autor kroz svoje stihove iskazivao — brilijantni talenat za opis.

Među ostalim njegovim radovima, Britanika spominje *Venus im Ekil* (1858); *Der Konig von Sion* (1869), koji se opisuje kao opštepriznato remek-delo; *Die sieben Todsunden* (1872); *Blatter im Vinde* (1887); *Homunculus* (1888); *Amor i Psiha* (1882).

Britanika navodi i roman *Aspasija* kao istančan i fino isklesan opis Periklovog doba.

SADRŽAJ

Uvod	7
Prvi deo.....	8
Deo drugi	181
O autoru	347